

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

RAPORT CeBaM UAM 01/2023

Magdalena Jaszczyk-Grzyb

Analiza porównawcza dyskursu online o Ukraińcach przed i po inwazji
Rosji z perspektywy krytycznej analizy dyskursu wspomaganej korpusowo.

Centrum Badań Migracyjnych
Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu
Poznań 2023

Grafika 1. Chmura słów kluczowych dotycząca niniejszego projektu badawczego, wygenerowana za pomocą programu Free Word Cloud Generator¹ przez autorkę projektu.

¹ <https://www.freewordcloudgenerator.com>

Spis treści

1. WPROWADZENIE	5
1.1. Cel główny projektu badawczego	5
1.2. Znaczenie projektu: wartość prospołeczna, poznawcza i aplikacyjna	6
2. PLAN BADANIA	7
3. METODOLOGIA BADAŃ	7
3.1. Etyka badań	8
4. BADANIE WSTĘPNE	9
4.1. Militaryzacja jako praktyka dyskursywna dotycząca Ukraińców	9
4.2. Seksualizacja jako praktyka dyskursywna dotycząca Ukraińek	10
5. BADANIE WŁAŚCIWE	12
5.1. Militaryzacja dyskursu o Ukraińcach przed inwazją Rosji w Ukrainie	14
5.2. Nacjonalizacja dyskursu o Ukraińcach po inwazji Rosji w Ukrainie	15
5.3. Counterspeech w dyskursie przed i po inwazji Rosji w Ukrainie	18
6. REKOMENDACJE	18
Bibliografia	20
Nota biograficzna autorki	21

Analiza porównawcza dyskursu online o Ukraińcach przed i po inwazji Rosji z perspektywy krytycznej analizy dyskursu wspomaganą korpusowo²

Abstrakt

Głównym celem niniejszego projektu było zaprezentowanie obrazu Ukraińców online w języku polskim w perspektywie porównawczej najnowszych wydarzeń związanych z inwazją Rosji w Ukrainie. Badanie zestawia ze sobą dwa obrazy mniejszości narodowej w polskiej komunikacji internetowej, dzieląc je pod względem odniesienia czasowego: pierwszy obraz dotyczy stosunku użytkowników Facebooka, piszących w języku polskim, do mniejszości ukraińskiej przed inwazją Rosji w Ukrainie, drugi zaś – po inwazji Rosji w Ukrainie. Celem przeprowadzonego badania było sprawdzenie, w jakim stopniu zidentyfikowane w obrębie dyskursu internetowego praktyki, a więc utrwalone, powtarzające się w sposób wielokrotny sposoby użycia języka, będą do siebie podobne/od siebie różne w tych dwóch odniesieniach czasowych, a także zbadanie rodzaju nacechowania wpisów internetowych dotyczących mniejszości ukraińskiej. Metodologia wykorzystana do niniejszego badania empirycznego to krytyczna analiza dyskursu wspomaganą korpusowo. Z założenia wstępnego neutralne słowa „Ukraińcy”, „Ukrainiec”, „ukraiński” „Ukrainka” „Ukrainki” oraz „ukraińska” wykazują w materiale badawczym niniejszego projektu nacechowanie negatywne zarówno w pierwszym jak i w drugim odniesieniu czasowym. Obraz przed i po inwazji Rosji w Ukrainie różni się praktykami dyskursywnymi, występującymi w obrębie tych dwóch zestawionych zbiorach tekstów. Zestawiając ze sobą dwa korpusy i praktyki dyskursywne występujące w ich obrębie można zauważyć pewną zależność: militaryzacja w dyskursie o Ukraińcach przed inwazją Rosji w Ukrainie zmienia się w dyskursie o Ukraińcach po inwazji Rosji w Ukrainie w nacjonalizację – przeciwstawianie/polaryzację dwóch narodów jako grupy własnej i grupy obcej, która jest wspomagana proksymizacją potencjalnych zagrożeń ze strony grupy obcej, odnosząc je do jednego wydarzenia w historii relacji międzygrupowych.

² Raport z badań terenowych zrealizowany ze środków przyznanych w rozstrzygnięciu konkursu grantowego „Minigranty Migracyjne CeBaM UAM, 2022”

1. WPROWADZENIE

1.1. Cel główny projektu badawczego

Głównym celem niniejszego projektu było zbadanie obrazu Ukraińców online w języku polskim w perspektywie porównawczej najnowszych wydarzeń związanych z inwazją Rosji w Ukrainie. Badanie zestawia ze sobą dwa obrazy obywateli Ukrainy w polskiej komunikacji internetowej, dzieląc je pod względem odniesienia czasowego: pierwszy obraz dotyczy stosunku Polaków do mniejszości ukraińskiej przed inwazją Rosji w Ukrainie, drugi zaś po. Głównym pytaniem badawczym jest: czy obraz dotyczący Ukraińców w języku polskim w komunikacji online będzie podobny przed i po agresji Rosji w Ukrainie? Pojęcie obrazu w powyższym pytaniu badawczym jest tożsame z pojęciem dyskursu, które odnosi się do użycia języka jako społecznie usytuowanego procesu, który pełni rolę porządkowania obszarów wiedzy i powiązanych z nimi społecznych praktyk, tożsamych w niniejszym raporcie z praktykami dyskursywnymi. Dyskurs jest sposobem mówienia o światach, pisanie o światach i oddziaływania na światy, sposobem zespolonym z praktykami społecznymi zachodzącymi wewnątrz tychże światów (por. Candlin 1997: 9).

Celem głównym przeprowadzonego badania było w węższym sensie sprawdzenie, w jakim stopniu zidentyfikowane w obrębie dyskursu internetowego praktyki, a więc utrwalone, powtarzające się w sposób wielokrotny sposoby użycia języka, będą do siebie podobne/od siebie różne w tych dwóch odniesieniach czasowych oraz w szerszym sensie zbadanie rodzaju nacechowania wpisów internetowych dotyczących mniejszości ukraińskiej. Hipotezą jest, iż w dyskursie online publikowanym po 24. lutym 2022 roku pojawią się także nienawistne praktyki dyskursywne dotyczące Ukraińców, na gruncie zagrożenia międzygrupowego, kryzysu ekonomicznego czy też historii relacji międzygrupowych, co udowodniono w przeprowadzonym na potrzeby niniejszego projektu badaniu wstępnym. Metodologia wykorzystana w ramach niniejszego badania empirycznego to krytyczna analiza dyskursu wspomagana korpusowo (por. m.in. Baker et al. 2006; Aluthman 2018), opisana szczegółowo w dalszej części raportu (por. Metodologia).

1.2. Znaczenie projektu: wartość prospołeczna, poznawcza i aplikacyjna

Doświadczenie mowy nienawiści przez uchodźców wpływa na wyższy poziom stresu akulturacyjnego oraz na gorszy stan zdrowia psychicznego, w tym częstsze występowanie objawów stresu pourazowego (PTSD) oraz częstsze objawy depresji. Dzieje się tak, niezależnie od wieku, płci, poziomu edukacji czy sytuacji finansowej osób dotkniętych, nie ma na to wpływu także częstotliwość doświadczeń dyskryminacyjnych. Powyższe wnioski pochodzą z najnowszego badania przeprowadzonego przez polskich psychologów społecznych dotyczącego Ukraińców mieszkających w Polsce (por. Wypych i Bilewicz 2022).

Niniejszy projekt ma przede wszystkim wartość prospołeczną, w tym względzie wiąże się ze społeczeństwem miasta Poznania, którego relacje międzygrupowe w obecnym czasie coraz częściej wiążą się z uchodźcami wojennymi z Ukrainy. Celem projektu jest lepsze poznanie obrazu językowego dotyczącego mniejszości ukraińskiej w komunikacji internetowej, w tym problemu mowy nienawiści, tak aby móc lepiej na nią reagować/stworzyć lepsze instrumenty przeciwdziałania temu negatywnemu dla społeczeństwa zjawisku/uwrażliwienie społeczeństwa na kwestie językowe. Projekt ma także wartość poznawczą oraz aplikacyjną. W węższym znaczeniu służy przede wszystkim zidentyfikowaniu praktyk obecnych w polskim dyskursie o Ukraińcach, a także zaprezentowaniu kolokacji, rozumianych jako najczęściej występujące połączenia wyrazowe i konkordancji, rozumianych jako występowanie danego słowa w jego najbliższym otoczeniu wyrazowym, neutralnych słów kluczowych takich jak „Ukraińcy”, „Ukrainiec”, „Ukrainka” oraz „Ukrainki” w korpusie w języku polskim w komunikacji internetowej. W szerszym znaczeniu może stanowić punkt wyjścia do dalszych badań, także w innych językach. Narzędzia wykorzystane w badaniu empirycznym są uniwersalne w badaniu m.in. mowy nienawiści w komunikacji internetowej, mogą służyć do dalszych badań dotyczących różnych grup mniejszościowych (por. Jaszczyk-Grzyb 2021). Wyniki badania empirycznego w niedawno opublikowanej monografii autorki niniejszego projektu (por. Jaszczyk-Grzyb 2021), w którym zastosowano podobną metodologię są przywoływane w ekspertyzach językoznawczych w postępowaniach prokuratorskich.

2. PLAN BADANIA

Badanie wykonano w czterech następujących po sobie etapach:

1. Utworzenie dwóch korpusów, w uproszczeniu elektronicznych zbiorach tekstów, do założenia neutralnych³ słów kluczowych „Ukraińcy”, „Ukrainiec”, „ukraiński”, „Ukrainka”, „Ukrainki” i „ukraińska” występujących we wszystkich formach gramatycznych. Pierwszy korpus zawierał materiał badawczy pochodzący z okresu przed inwazją Rosji w Ukrainie (zakres czasowy: w ciągu 8 miesięcy przed 24. lutym 2022 roku), drugi korpus dotyczył treści, który pojawiły się po inwazji Rosji w Ukrainie (zakres czasowy: w ciągu 8 miesięcy po 24. lutym 2022 roku).
2. Analiza jakościowa, w tym zidentyfikowanie i zestawienie w perspektywie porównawczej praktyk dyskursywnych (ogólniej mówiąc społecznych) w obrębie dwóch wspomnianych wyżej korpusów oznaczonych jako:
 - „Ukraińcy₁” – korpus zawierający posty i komentarze dotyczące Ukraińców, opublikowane przed inwazją Rosji w Ukrainie (zakres czasowy: 24.06.2021 – 24.02.2022).
 - „Ukraińcy₂” – korpus zawierający posty i komentarze dotyczące Ukraińców, opublikowane po inwazji Rosji w Ukrainie (zakres czasowy: 24.02.2022 – 24.10.2022).
3. Analiza najczęściej występujących połączeń wyrazowych (kolokacji) i kontekstów słów kluczowych (konkordancji) słów „Ukraińcy”, „Ukrainiec”, „ukraiński” „Ukrainka” „Ukrainki” oraz „ukraińska” (w różnych formach gramatycznych) w dwóch korpusach oraz ich porównanie.
4. Analiza wyników i weryfikacja głównego założenia niniejszego projektu badawczego.

3. METODOLOGIA BADAŃ

Podstawowym założeniem niniejszego badania jest istnienie związku między dyskursem, rozumianym szeroko jako użycie języka, a rzeczywistością społeczną, która z jednej strony znajduje w nim odzwierciedlenie, a z drugiej jest także przez niego konstruowana.

Metodologia wypracowana w ramach niniejszego projektu jest określana w naukowej nomenklaturze anglojęzycznej jako *corpus-assisted critical discourse analysis* (CACDA)

³ Niemających ani pozytywnego, ani negatywnego wydźwięku/nacechowania.

w tłumaczeniu na język polski krytyczna analiza dyskursu wspomagana korpusowo. Krytyczna analiza dyskursu stanowi w uproszczeniu subdyscyplinę językoznawstwa na pograniczu nauk społecznych zajmującą się dyskursem. Postrzega go jako kluczowy czynnik w konstrukcji życia społecznego posiadający siłę sprawczą. Badacze KAD analizują dyskurs w kontekście społecznym, kulturowym i historycznym.

Wykorzystując dodatkowo analizę korpusową badacz znacznie zwiększa liczbę danych do badania w ramach krytycznej analizy dyskursu i ogranicza swoją subiektywność dotyczącą wyboru materiału do analizy poprzez zastosowanie przejrzystych kryteriów doboru korpusu. Korpus w najszerszym rozumieniu to elektroniczny zbiór tekstów służący badaniom nad językiem, np. określaniu częstości występowania poszczególnych form wyrazowych, konstrukcji zdaniowych oraz kontekstów, w jakich pojawiają się dane lematy, w uproszczeniu wszystkie możliwe formy gramatyczne.

Do badania wykorzystano program Sketch Engine (Kilgariff et al. 2014), dostępny dla pracowniczek i pracowników Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w ramach licencji.

3.1. Etyka badań

Materiał badawczy, a więc zawartość obydwu korpusów, stanowią posty i komentarze zamieszczone na portalu społecznościowym Facebook, które są ogólnodostępne (publiczne), a więc nie zostały ograniczone do konkretnych grup odbiorców. Publiczne posty i komentarze są cytowane po ich uprzednim zanonimizowaniu, zgodnie z ustępem pierwszym artykułu 89 Rozporządzenia Parlamentu Europejskiego i Rady (UE) nr 2016/679 z 27 kwietnia 2016 roku w sprawie ochrony osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i w sprawie swobodnego przepływu takich danych oraz uchylenia dyrektywy 95/46/WE (ogólne rozporządzenie o ochronie danych; Dz. Urz. UE L z 2016 r., nr 119, s. 1 ze zm.), w którym mowa o zabezpieczeniach i wyjątkach mających zastosowanie do przetwarzania danych osobowych m.in. do celów badań naukowych czy historycznych lub do celów statystycznych.

Utworzone w ramach projektu badawczego korpusy nie są ogólnodostępne.

4. BADANIA WSTĘPNE

Wykorzystując korpus stworzony w lutym 2021 roku na potrzeby badania wstępnego dla British Academy (o numerze PPHE210314), którego autorka niniejszego projektu była wykonawczynią, a także wyniki badania empirycznego zaprezentowanego w opublikowanej w 2021 roku monografii autorki niniejszego projektu (por. Jaszczuk-Grzyb 2021) przeprowadzono badanie wstępne. Badanie wstępne umożliwiło wstępną weryfikację wiedzy autorki niniejszego projektu badawczego oraz było okazją do sprawdzenia użyteczności opracowanego warsztatu badawczego i możliwości realizacji badania.

4.1. Militaryzacja jako praktyka dyskursywna dotycząca Ukraińców

W badanej od stycznia 2018 roku do stycznia 2020 roku komunikacji internetowej w języku polskim dotyczącej mniejszości ukraińskiej zidentyfikowano militarionimy, rozumiane w uproszczeniu jako negatywnie nacechowane określenia przedstawiające dane osoby jako o wrogim nastawieniu, najczęściej w kontekście wojennym, takie jak „bander-” (w przykładzie „banderśmiec”), a także „bandery” (w formie deprecjatywnej rzeczownika męskoosobowego w mianowniku liczby mnogiej). W korpusie tym uczestnicy nienawistnego dyskursu „banderowcem” określają przedstawiciela/przedstawicieli narodowości ukraińskiej w ogóle, np.:

1. „Ładna pralnia mózgu u banderowców. Ruskie będą musieli uruchomić nową linię na Syberię”.
2. „Trzeba będzie się nimi zająć młodymi banderowcami, a gdzie są władze”.
3. „Won z Polski banderowskie znajdy”.
4. „Znajdzie się kij na banderowski ryj”.

Tabela 1. Komentarze stanowiące materiał badawczy w monografii Jaszczuk-Grzyb (2021).

Najczęściej pojawiające się określenia dot. mniejszości ukraińskiej w odnośnym dyskursie w komentarzach zidentyfikowanych jako nienawistne to „banderowiec” oraz „banderowski”.

Word	Word	Word	Word
1 banderowiec	14 PLACIC	27 swolocz	40 ścierwo
2 banderowski	15 zasrany	28 won	41 nacja
3 banderiwcow	16 ukraine	29 wrogow	42 nierób
4 UKRY	17 BRAK	30 DOBRA	43 szatański
5 Qurvy	18 mlodymi	31 skurwiel	44 Ukrainiec
6 anderowskie	19 WON	32 ukraina	45 TEN
7 Wypiepszyc	20 WIECEJ	33 zlosc	46 niecierpliwie
8 Wydalić	21 wyrzucac	34 wypierdalać	47 znajda
9 Wyjebac	22 POWINIEN	35 Ukrainka	48 leń
10 ukraine	23 wynocha	36 Staszewski	49 jebać
11 ukrainca	24 KOGO	37 pomiot	50 nakarmić
12 ukraincami	25 Ukraine	38 zbuntować	
13 ZOBACZCIE	26 pojeb	39 wyjebać	

Tabela 2. Lista słów kluczy pod względem ich częstotliwości w korpusie dot. mniejszości ukraińskiej (por. Jaszczyk-Grzyb 2021)

W materiale badawczym niniejszego badania wstępnego zidentyfikowano następujące posty z dni 25 – 28 lutego 2022 roku o podobnym wydźwięku:

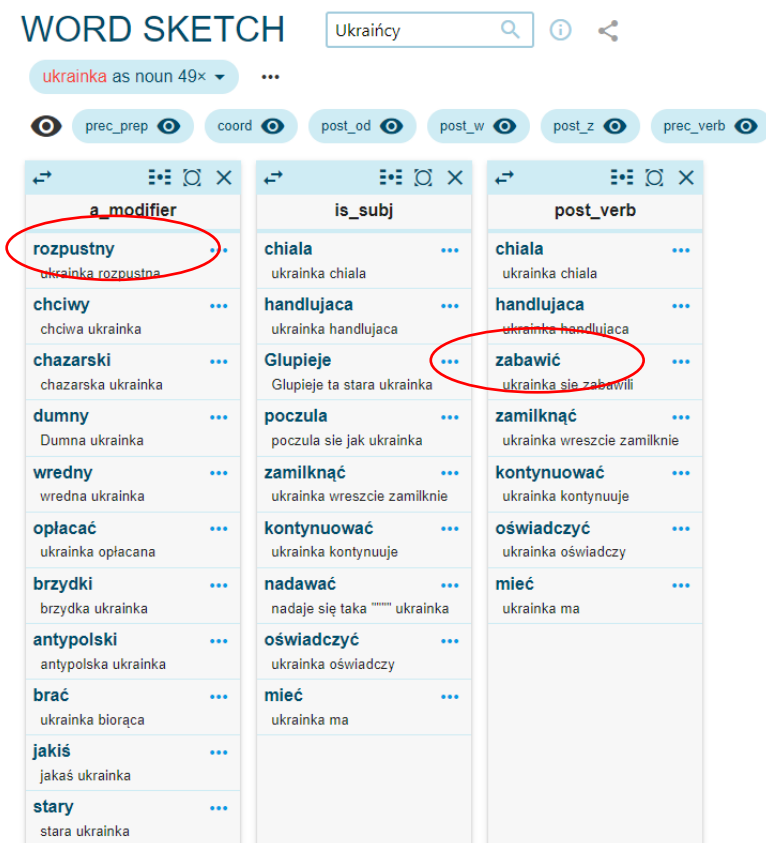
- Jeśli ginąć, to tylko za Chrystusa, bliźnich, Ojczyznę gdy trzeba jej bronić - nigdy natomiast za Banderę, Putina, USA czy UE!" 😏 (post z 25 lutego 2022 roku)
- „Tak tylko drogą przypomnienia. Zastanówmy się gdybyśmy to My byli w potrzebie co zrobiliby banderowcy. Jak dla mnie ukraina mogłaby zniknąć z mapy. Za krzywdy wyrządzone na narodzie Polskim podczas II wojny.” (post z 28 lutego 2022 roku)

4.2. Seksualizacja jako praktyka dyskursywna dotycząca Ukraińek

W odniesieniu do nienacechowanego (we wstępnych założeniach) słowa Ukrainka w badaniu empirycznym zaprezentowanym w monografii (por. Jaszczyk-Grzyb 2021) w języku niemieckim zidentyfikowano następujące nienawistne wpisy internetowe:

- „AG Ich suche Frauen die für mich anschaffen AH Das können die gut” (pol. „AG Szukam kobiet, które będą się dla mnie prostytuować AH To potrafią dobrze”)
- „Tja, die aus der Ukraine sind billig und willig. Ob als Altenpflegerinnen, Putzfrauen oder Prostituierte, die kann man noch so richtig ausbeuten” (pol. „Cóż, te z Ukrainy są tanie i chętne. Czy są to pielęgniarki, sprzątaczkę czy prostytutkę,...które można jeszcze dobrze wykorzystać”)

Rekonstrukcja obrazu Ukrainki w korpusie z badania wstępnego wskazuje na te same cechy przypisywane Ukraince co powyższe komentarze w języku niemieckim: „ukrainka rozpustna” i „ukrainką się zabawili”, wskazujące na praktykę seksualizacji, wartościowania Ukrainek dokonywanego przez pryzmat atrakcyjności seksualnej.

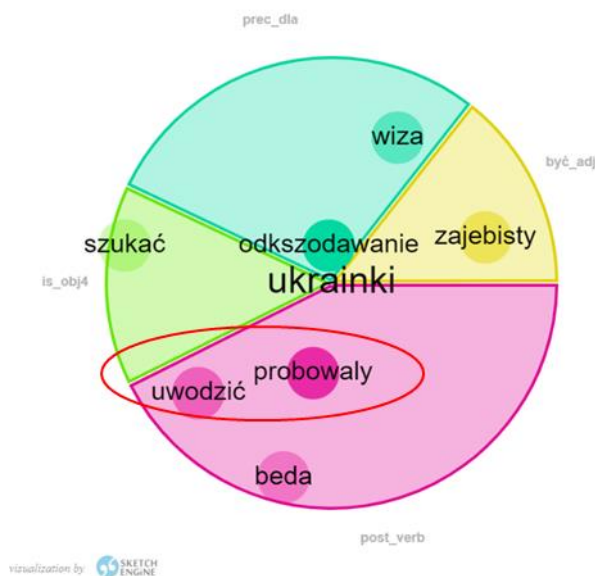

Grafika 2. Zestawienie kolokacji dla lematu „Ukrainka” w korpusie fokusowym z badania wstępnego.

Poniżej więcej przykładów dla opisanej powyżej praktyki dyskursywnej seksualizacji. Lemat Ukrainka, a więc wyraz we wszystkich formach gramatycznych, w korpusie Polish Web 2019 (zawierającym 4.2 biliona słów) w komponencie Thesaurus w programie Sketch Engine wykazuje następujące słowa należące do tego samego pola semantycznego (znaczeniowego).

Grafika 3. Kolokacje dla lematu „ukrainki” w korpusie Polish Web 2019.

Grafika 4. Kolokacje dla lematu „Ukrainka” w korpusie Polish Web 2019.

5. BADANIE WŁAŚCIWE

Zgodnie z założeniami przyjętymi i opisanymi w planie badań niniejszego projektu badawczego utworzono dwa korpusy. Dane zebrano na podstawie słów kluczy, będących odniesieniami do obywateli Ukrainy w tym: „Ukrainiec”, „Ukraińcy”, „ukraiński”, „Ukrainka”, „Ukrainki”, „ukraińska” we wszystkich formach fleksyjnych. Uzyskane wyniki liczbowe⁴

⁴ Na etapie zbierania danych pominięto powtarzające się posty.

wyświetlonych postów wraz z komentarzami oraz odpowiedziami na nie dla poszczególnych korpusów zaprezentowano w poniższej tabeli.

Korpus	Liczba postów i komentarzy wraz odpowiedziami	Liczba wyrazów
Ukraińcy ₁	1 113	35 469
Ukraińcy ₂	11 682 ⁵	367 655

Tabela 3. Wyniki liczbowe wyświetlonych postów wraz z komentarzami dla poszczególnych korpusów.

Pierwszym wnioskiem, będącym wynikiem analizy powyższych wartości liczbowych, jest, iż użytkownicy Facebooka odnoszą się w języku polskim znacznie częściej do Ukraińców po inwazji Rosji w Ukrainie aniżeli przed tym wydarzeniem.

Jedyną subiektywną zmienną nieznacznie wpływającą przy podanych wartościach liczbowych na powyższy wniosek może stanowić moderacja treści, wynosi dla wszystkich zebranych danych przeciętnie do ~30 % w zależności od roku publikacji, im starsze posty tym z założenia więcej czasu na dotarcie do większej liczby użytkowników, a w następstwie do moderatorów treści. Treści, które nie spełniają Standardów Społeczności serwisu mogą zostać usunięte przez moderatorów po zgłoszeniu ich przez użytkowników, a następnie ich analizie⁶ (przykładowo dla roku 2022 z dostępnych 22 tys. komentarzy pod postem pozostało w serwisie 15 895 komentarzy).

Z założenia wstępnego neutralne słowa „Ukraińcy”, „Ukrainiec”, „ukraiński” „Ukrainka” „Ukrainki” oraz „ukraińska” wykazują w materiale badawczym niniejszego projektu nacechowanie negatywne zarówno w pierwszym jak i w drugim odniesieniu czasowym.

⁵ Pod jednym z postów dostępnych było 15 392 komentarzy, z których zebrano 6 484 ze względu ograniczenie techniczne.

⁶ Więcej o moderacji treści serwisu opisanej w wyniku analizy dokumentów por. Jaszczyk-Grzyb 2021.

Obraz przed i po inwazji Rosji w Ukrainie różni się praktykami dyskursywnymi, występującymi w obrębie tych dwóch zestawionych zbiorach tekstów.

5.1. Militaryzacja dyskursu o Ukraińcach przed inwazją Rosji w Ukrainie

Przed inwazją Rosji w Ukrainie stosunek Polaków do badanej mniejszości narodowej jest zdominowany przez militaryzację – praktykę dyskursywną, poprzez którą uczestnicy dyskursu odnoszą się do mniejszości ukraińskiej w kontekście wojennym, w tym przede wszystkim w kontekście wydarzeń na Wołyniu. Wyraz „Wołyń” pojawia się na szóstym miejscu na liście frekwencyjnej (por. Grafika 5). Posty, do których odnosiły się komentarze internautów i stanowiły punkt wyjścia dla komentarzy nie były związane tematycznie z wydarzeniami historycznymi na Wołyniu (z wyjątkiem jednego), dotyczyły one w większości mniejszości ukraińskiej w ogóle. Pomimo różnych kontekstów w jakich pojawia się mniejszość ukraińska internauci w języku polskim odnoszą się do wydarzeń historycznych na Wołyniu, np. post o meczu pomiędzy Ukrainą a Anglią został skomentowany przez jednego z internautów w następujący sposób: „I co Rafalku, twoi odwieczni przyjaciele z banderlandu dostali lupnia od angoli. Widzę ciebie jak cieszysz się z tego wyniku, antypolaku”.

	Word	Frequency ?
1	naród	22 ...
2	co	121 ...
3	Ukraina	120 ...
4	Polska	140 ...
5	to	1,218 ...
6	Wołyń	20 ...

Grafika 5: Lista frekwencyjna wyrazów w korpusie Ukraińcy₁.

Ponadto użytkownicy Facebooka określają „Ukraińców” w kontekście ogólnym w następujący sposób: „banderowcy”, „bandery”, „banderoza”, „upa”, „neobanderowcy”, „potomkowie oun-upa”, Ukraina występuje natomiast we wpisach jako „banderland”, a także „upadlina”.

5.2. Nacjonalizacja dyskursu o Ukraińcach po inwazji Rosji w Ukrainie

Natomiast w nastrojach społecznych (w ramach serwisu społecznościowego Facebook) względem badanej mniejszości narodowej po inwazji Rosji w Ukrainie predystynowaną praktyką dyskursywną w wyniku analizy konkordancji jest nacjonalizacja, przeciwstawianie/polaryzacja dwóch narodów w perspektywie grupy własnej „Polak”, „Polacy” i grupy obcej „Ukrainiec”, „Ukraińcy”, której towarzyszy proksymizacja potencjalnych zagrożeń ze strony grupy obcej i w niektórych przypadkach legitymizacja działań, których celem jest wyeliminowanie tych zagrożeń, najczęściej poprzez wykluczenie grupy obcej (por. grafiki 6–9). We wpisach internetowych po inwazji Rosji w Ukrainie najczęściej występującymi lematami, jeśli wykluczmy słowa stanowiące techniczną część każdego z komentarzy („hyperlink”, „formularz”, „tyg” i „to”) oraz „co” są „Polak” (1 284 wystąpienia), a także „Polska” (1 194 wystąpienia) oraz „Ukraina” (946 wystąpień). Konteksty, w których pojawiają się wpisy, dotyczą głównie polityki migracyjnej, kryzysu ekonomicznego oraz historii relacji międzygrupowych.

CQL [lempos_lc=="polak-n"] • 1,284
 2,487.83 per million tokens • 0.25%

>

filter [#49|#291|#1018|#9547|#13086|#20450|#21522|#217... • 13
 25.19 per million tokens • 0.0025%

	Details	Left context	KWIC	Right context
1	doc#0	] To skurwysyny pisalem że	Polacy	dadzą pracę, a oni będą Polaków zabijać tak jak na Wołyniu 8 Lubię to! 1 tyg. [HYPERLINK:
2	doc#0	] · UKRAINIEC 660 RAZY WAŻNIEJSZY OD	POLAKA	?</s><s>W PISOWSKIM BUDŻECIE TAK.</s><s>Państwo Polskie powinno w p
3	doc#0	] Dla ukry wszystko dla	Polaka	kpa w d Lubię to!</s><s>Odpowiedz 2 tyg. [HYPERLINK:
4	doc#0	nski pcha Polskę w wojnę z Rosją.</s><s>To banda idiotów chcąc wytracić nas	Polaków	.</s><s>Czym mamy walczyć kijami i strzelać z procy?. 90 Lubię to!</s><s>Odp
5	doc#0	] to nie polityka tylko życie .Mają wysiedlić wschód Polski z	Polaków	, więc kwestia czasu.</s><s>Nie wiemy co tam się dzieje ,media fałszują wiadom
6	doc#0	] Banda popaprancow gdzie obcy mają więcej przywilejów i praw niż Rodowity	Polak	.</s><s>Lubię to!</s><s>Odpowiedz 31 tyg. [HYPERLINK:
7	doc#0	ziem ,bo się osiedlili Ukraińcy,ale to tak "pięknie" zostało zrobione bo za pomocą	Polaków	lejących pomagać,ale jeszcze trochę i oczy się otworzą.</s><s>Zaraz będzie py
8	doc#0	] a po 2 ciul wie czy my jako	Polacy	będziemy mogli głosować w naszym kraju skoro przesiedleńcy mają większe pr
9	doc#0	tablet za darmo bo potrzebujemy na studia uchodźcy z Ukrainy ,tylko daj daj daj,	Polacy	nauczyli tak teraz będzie ,on się przedstawi uchodźca z Ukrainy to dostanie wszy
10	doc#0	] Jak się nie podoba to wypierdalać na swoje podwórko wkurwicie	Polaków	a zobaczycie wy tam z ruskimi się tłuczcie macie ten sam język to samo pismo od
11	doc#0	przesiedleńcy, tylko mała część uciekła od bomb.</s><s>Rząd dokonuje zagłady	Polaków	na rozkaz tych, którzy Polaków nienawidzą.</s><s>Moim zdaniem ten rząd powin
12	doc#0	] Powiem tylko jedno	Polak	mądry po szkodzie obudzą się z głową w nocniku ja nie wiem że tak rozpuści liter
13	doc#0	] od nas dostajecie więcej.</s><s>	Polacy	na was pracują.lepiej wracajcie do siebie. 5 Lubię to!</s><s>Odpowiedz 23 tyg. [

Grafika 6: Konkordancje dla lematu „Polak” w korpusie Ukraińcy₂.

CQL [lempos_lc=="ukrainiec-n"] • 663
 1,284.6 per million tokens • 0.13%

>

filter [#442390|#441857|#442598|#443197|#435864|#4370... • 7
 13.56 per million tokens • 0.0014%

	Details	Left context	KWIC	Right context
1	doc#0	] Polak dla Polaków nie dla	Ukraińców	nie chcą wracać bo tu mają wszystko lepiej niż Polacy do siebie wynocha Lubię t
2	doc#0	] Nie chcę	Ukraińców	w Polsce nie zasługują na to - oni nas nienawidza Lubię to!</s><s>Odpowiedz 2
3	doc#0	nni zapytać narodu Polskiego czy my chcemy ale my nie chcemy jazda do domu	Ukraińcy	Lubię to!</s><s>Odpowiedz 22 tyg. [HYPERLINK:
4	doc#0	] Niech w końcu dotrze do	Ukraińców	że to Polska, dość życia na nasz koszt.</s><s>Lubię to!</s><s>Odpowiedz 9 tyg
5	doc#0	] Ukraińcy		w Niemczech mówią że Polska to będzie druga ukraina.</s><s>Lubię to!</s><s>
6	doc#0	] Dlatego uważam że Polacy wszyscy powinni coś zrobić bo nas	Ukraińcy	zniszczą jest ich już trzy i pół miliona a Polacy cicho siedzą zobaczymy jak długo
7	doc#0	] Polska to kraj i ziemia Polaków ,	Ukraińcy	do siebie . Lubię to!</s><s>Odpowiedz 10 tyg. [HYPERLINK:

Grafika 7: Konkordancje dla lematu „Ukrainiec” w korpusie Ukraińcy₂.

Details	Left context	KWIC	Right context
1 doc#0	] Przez was	Ukraińcy	i nasz dumny rząd ,który zbyt mocno się dla was zaangażował nasze dzieci zacz...
2 doc#0	rymować to szaleństwo to tylko będziemy jak potulne baranki zapier...na kasę dla	Ukraińców	Lubię to!</s><s>Odpowiedz 19 godz. [HYPERLINK:
3 doc#0	s><s>Nasz rząd rozpuścił ich do nieprzyzwoitości.</s><s>Czas powiedzieć tym	Ukraincom	,którzy tak się zachowują, wypad z Polski.</s><s>Lubię to!</s><s>Odpowiedz 2
4 doc#0	az wygląda to tak ,ze oni mogą wszystko,a polacy nie .Ruski zastanie ruski ,czy	ukrainiec	,bialorus i inninóż mie sie w kieszeni otwiers jak to Witze.</s><s>Lubię to!</s><
5 doc#0	e zachowują się (rosjanie i ukraińcy to dwa zdziczałe narody) (jak podają Media	ukrainiec	zabił polską młodą kobietę i zranił jej Ojca z powodu że ukraińcy nie chcieli w te
6 doc#0	omogą, polakomili się na kolejną jałmużnę z naszych pieniędzy, aby zarobić na	Ukraińcach	, cześć byli tak wspaniałomyślni, że wzięli ich za darmo, bo niby tacy biedni, a P
7 doc#0	ojna.</s><s>Niedługo my we własnym kraju będziemy mieli mniejsze prawa niż	Ukraińcy	.</s><s>To że jest wojna mamy im wszystko oddać za co płacimy z naszych po
8 doc#0	ają z tego że Ukraińcy rządzą Polakami.</s><s>Do mnie jak przychodzą młodzi	Ukraińcy	na zakupy to mają pełne portfele i raczej nie jest to drobna waluta tylko najgrubs
9 doc#0	] Dupe im wyliczyć jeszcze	Ukraińcy	wszystko za darmo a dla dzieci w naszym kraju operacje za miliony bo nie ma s
10 doc#0	] To już przesada żeby we własnym kraju	Ukraińcy	czuli się jak u siebie , tak być nie może, ale rząd oczywiście da a Polacy na drug
11 doc#0	oje autko do pełna i była zdziwiona ze poproszono Ją o pieniądze - bo przecie	Ukraińcy	mają w Polsce wszystko za darmo 2 Lubię to!</s><s>Odpowiedz 23 tyg. [HYPE
12 doc#0	] Zabrać Polakowi a dać	Ukraińcowi	takie nadchodzą czasy! 2 Lubię to!</s><s>Odpowiedz 25 tyg. [HYPERLINK:
13 doc#0	olski jesteśmy traktowani jak najgorszy sort,mimo że to nasz Kraj.</s><s>Za to	Ukraińcy	mają pierwszeństwo wszędzie czy to lekarz, czy przedszkole.</s><s>Takie panu
14 doc#0	] Bo przecież	Ukraińcom	wszystko się należało to są właśnie rządy PiSu Lubię to!</s><s>Odpowiedz 25 ty
15 doc#0	] W dupie się poprzewracało tym	Ukraińca	rządzący jak chcą ich sponsorować to ze swoich prywatnych pieniędzy a nie na

Grafika 8: Konkordancje dla lematu „Ukrainiec” w korpusie Ukraińcy₂.

Details	Left context	KWIC	Right context
1 doc#0	oństwie dopiero wszystkie komunikacie za darmo a my Polacy płacimy przecież	Ukraińcy	pracują , to z jakiej racji mają mieć darmowe przejazdy Lubię to!</s><s>Odpowie
2 doc#0	ają mieszkania socjalne, a polskie matki z dziećmi, nie mają na to szans.</s><s>	Ukraińcy	muszą pamiętać, że są tu tylko gośćmi.</s><s>Panie kierowniku pociągu.</s><s>
3 doc#0	hali przemutnicy i cwaniacy Ci co mają kasę i biorą od nas wszystko za darmo a	Ukraińcy	którzy potrzebują pomocy zostali na wojnie tu przejeżdżają zakładają firmy na cz
4 doc#0	] Wszystkich	Ukraińców	wyjebać na bezludną wyspę i tam im pomagać.</s><s>I my za to wszystko musi
5 doc#0	]	Ukraińcy	to koń trojański dla Polaków Lubię to!</s><s>Odpowiedz 4 tyg. [HYPERLINK:
6 doc#0	obywateli to ja jako Polak czulbym się lepiej jakby zatwierdzono ze nie mowi sie	Ukrainiec	a zgodnie z faktami.... rezun, rezunka, rezuneczek! mam nadzieje ze wejdzie to v
7 doc#0	ię będziemy za Wołyń ich przepraszać.</s><s>Dobrze że wyrzuciłem znajomych	Ukraińców	z grona znajomych na Facebooku.</s><s>Nie chcę już żadnego Ukraińca znać.

Grafika 9: Konkordancje dla lematu „Ukrainiec” w korpusie Ukraińcy₂.

5.3. Counterspeech w dyskursie przed i po inwazji Rosji w Ukrainie

W dyskursie zarówno przed jak i po inwazji Rosji w Ukrainie w niewielkiej ilości pojawia się pozytywne zjawisko, jakim jest *counterspeech* (z angielskiego kontr-mowa, por. np. Wright et al. 2017, którzy stworzyli projekt pt. „Dangerous Speech Project”, online: <https://dangerousspeech.org/> [dostęp: 30.11.2022]), która jest każdą bezpośrednią odpowiedzią na nienawistne lub szkodliwe wypowiedzi i ma na celu ich podważenie. Kontr-mowę można uznać za strategię przeciwdziałania mowie nienawiści poprzez prezentowanie alternatywnej narracji w odróżnieniu do cenzurowania obraźliwych wypowiedzi. Przykłady jej użycia w zebranych materiale badawczym to np.

- „] to prawda więc nie generalizujemy. Nie piętnujemy Ukraińca czy Polaka tylko człowieka cwaniaka. Wszędzie są. Lubię to! Odpowiedz 23 tyg. [HYPERLINK:”
- „i wiesz czym się skończyło . Są też ukraińcy którzy dziękują i parki sprzątają chcąc się odwdzieczyc. Nie każdy ukraińiec to banderowiec ,nie każdy Niemiec to nazista, nie każdy Polak to kibol i narodowiec Lubię to! Odpowiedz 25 tyg. [”
- „] Zaczynij się martwić tym co PiS robi a nie zwracaj uwagi na Ukraińców bo jak w każdym narodzie są ludzie dobrzy i ludzie źli. Lubię to! Odpowiedz 24 tyg. [HYPERLINK:”.

Wright et al. (2017) piszą o pozytywnym efekcie kontr-mowy wtedy gdy:

- autor wpisu, na który odpowiedź stanowi kontr-mowa, zmieni swoje przekonania lub zachowanie w Internecie;
- wpłynie ona na odbiorców tak, że w przyszłości będą wyrażać się mniej nienawistnie w Internecie.

Możliwości badania kontr-mowy i jej rozpowszechniania daje dziedzina sztucznej inteligencji – NLP (z ang. Natural Language Processing, pol. przetwarzanie języka naturalnego).

6. REKOMENDACJE

Zestawiając ze sobą dwa korpusy i praktyki dyskursywne występujące w ich obrębie można zauważyć pewną zależność: militaryzacja w dyskursie o Ukraińcach przed inwazją Rosji w Ukrainie zmienia się w dyskursie o Ukraińcach po inwazji Rosji w Ukrainie w nacjonalizację

– przeciwstawianie/polaryzację dwóch narodów jako grupy własnej i grupy obcej, która jest wspomagana proksymizacją potencjalnych zagrożeń ze strony grupy obcej, odnosząc je do jednego wydarzenia w historii relacji międzygrupowych.

Posty stanowiące punkt wyjścia do dyskusji (komentarzy) zawierają w większości osadzone w negatywnym kontekście słowa „Ukraińcy”, „Ukrainiec”, które są słowami kluczami dla zbieranego materiału badawczego np.

- „Ukraińcy blokują...”,
- „żaden Ukrainiec nie jest moim bratem”,
- „żaden Ukrainiec nie będzie uczył Polaków patriotyzmu”,
- „Ukrainiec przewoził 29 obywateli Iraku, którzy nielegalnie przekroczyli granicę”,
- „Tarnopol Ukraińcy z sotni "Burłaki" oraz chłopci ukraińscy z SKW z sąsiednich wsi w liczbie około 500 napastników obrabowali i spalili gospodarstwa polskie oraz zamordowali”,
- „Podpisz petycję: Stop imigracji z Ukrainy”,
- „Ukraina blokuje pociągi z Chin i pozywa Polskę do Brukseli”,
- „Obecnie Ukraina żąda 200 tyś. zezwoleń i dodatkowo grozi Polsce pozwem do Brukseli, który ma dotyczyć "ograniczenia handlu zagranicznego",
- „Banderowski heroj przechodził traumę wojenną. [komentarz do] Biznesmen skatowany na śmierć trzonkami od siekiery. Przed sądem Ukrainiec, który u niego pracował”,
- „UKRAINIEC 660 RAZY WAŻNIEJSZY OD POLAKA? W PISOWSKIM BUDŻECIE TAK.”
- „Rada Języka Polskiego (?) chce zmienić polski język i mówić „w Ukrainie” zamiast „NA UKRAINIE”!
- „Ponieważ konstrukcja „na Ukrainie” / „na Ukrainę” może razić odczucia Ukraińców!” NIE dla dyktatury politycznej poprawności!”.

Powyższe posty stanowiące punkty wyjścia do dalszej dyskusji obrazują hierarchiczność dyskursu mediów społecznościowych, a także ich wysoki wpływ na poszczególne praktyki dyskursywne. Rekomendację do niniejszego projektu badawczego stanowi rozpowszechnienie zjawiska kontr-mowy (ang. counterspeech) jako alternatywnej strategii przeciwdziałania mowie nienawiści, w tym przeciwdziałania popularyzacji nienawistnych schematów/praktyk dyskursywnych – w przeciwieństwie do cenzurowania treści obraźliwych.

Bibliografia

Aluthman, Ebtisam Saleh (2018). A corpus-assisted critical discourse analysis of the discursive representation of immigration in the EU referendum debate. *Arab World English Journal*, 9 (4), 19–38. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/vol9no4.2>.

Baker, Paul & Gabrielatos, Costas & Khosravini, Majid & Krzyżanowski, Michał & McEnery, Tony & Wodak, Ruth (2008). A useful methodological synergy? Combining critical discourse analysis and corpus linguistics to examine discourses of refugees and asylum seekers in the UK press. *Discourse & Society*, 19, (3), 273–306.

Baker, Paul (2006). *Using corpora in discourse analysis*. Londyn: Continuum.

Bilewicz, Michał & Marchlewska, Marta & Soral, Wiktor & Winiewski, Mikołaj (2014). *Mowa nienawiści. Raport z badań sondażowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.

Candlin, Christopher (1997). General Editor's preface. In Britt Gunnarsson, Per Linell, & Bengt Nordberg (Eds.), *The construction of professional discourse* (pp. viii–vixiv). London: Longman.

Jaszczyk-Grzyb, Magdalena (2021). *Mowa nienawiści ze względu na przynależność etniczną i narodową w komunikacji internetowej. Analiza porównawcza języka polskiego i niemieckiego*. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM. DOI: 10.14746/amup.9788323239758, ISBN: 978-83-232-3974-1.

Kilgariff, Adam & Baisa, Vit & Bušta, Jan & Jakubíček, Milos & Kovář, Vojtech & Michelfeit, Jan & Rychlý, Pavel & Suchomel, Vit (2014). The Sketch Engine: ten years on. *Lexicography*, 1, (1), 7–36.

van Dijk, Teun (1993b). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4 (2), 249–283.

Winiewski, Mikołaj & Hansen, Karolina & Bilewicz, Michał & Soral, Wiktor & Świdorska, Aleksandra & Bulska, Dominika (2017). *Mowa nienawiści, mowa pogardy. Raport z badania przemocy werbalnej wobec grup mniejszościowych*. Warszawa: Fundacja im. Stefana Batorego.

Wypych, Michał, & Bilewicz, Michał (2022). Psychological toll of hate speech: The role of acculturation stress in the effects of exposure to ethnic slurs on mental health among Ukrainian immigrants in Poland. *Cultural diversity and ethnic minority psychology*. DOI: 10.1037/cdp0000522.

Wright, Lucas & Ruths, Derek & Dillon, Kelly & Saleem, Haji & Benesch, Susan (2017). Vectors for Counterspeech on Twitter. In: *Proceedings of the First Workshop on Abusive Language Online*. Vancouver, Canada, Association for Computational Linguistics s. 57–62, DOI: 10.18653/v1/W17-3009, online: https://www.researchgate.net/publication/318742784_Vectors_for_Counterspeech_on_Twitter [dostęp 28.11.2022].

Nota biograficzna autorki

Dr Magdalena Jaszczyk-Grzyb – adiunkt w Instytucie Lingwistyki Stosowanej Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Jej zainteresowania badawcze to głównie lingwistycznie zorientowane badania nad mową nienawiści z perspektywy wspomaganej korpusowo krytycznej analizy dyskursu, a także dydaktyka i metodyka nauczania języka niemieckiego jako obcego oraz nauczanie języków obcych online. Od 2021 roku jest sekretarzem czasopisma „Glottodidactica. An International Journal of Applied Linguistics”. W latach 2014 – 2016 była zatrudniona jako asystentka badawcza w projekcie finansowanym przez Komisję Europejską zatytułowanym RADAR (Regulating Anti-Discrimination and Anti-Racism), który koncentrował się na mowie nienawiści i strategiach jej przeciwdziałaniu w krajach UE. Pełny spis publikacji: dr Jaszczyk-Grzyb Magdalena, Instytut Lingwistyki Stosowanej (amu.edu.pl).

adres korespondencyjny: magdalena.jaszczyk@amu.edu.pl